

Ladislav Babić

O knjizi koju nisam čitao

Jeli vam znano da biste, brojeći svake sekunde jednog pripadnika „*stada gospodnjeg*“, morali to raditi skoro *240 godina* da ih sve izbrojite (pod pretpostavkom da ne umiru niti se množe, i da ste sposobni doživjeti metuzalemsku starost). Kako je [prosječna starost](#) žitelja globusa oko *30 godina*, zamislite samo koliko neispričanih priča neznanih ljudi, neponovljivih sudbina svakog od njih, propuštate. Zato postoje pisci da nam pričaju stvarne ili fiktivne priče planetarnih nam sustanara. Čovjek bez sudbine, baš kao i čovjek bez karaktera (mada je uobičajena sintagma o „*beskarakternim tipovima*“) ne postoje; oni su *nerazlučivo vezani* – jedno bez drugoga naprosto ne egzistira. Mada većina smatra kako je pisca i njegovo djelo moguće razdvojiti, izgleda mi da su u krivu. Pisac bez djela nije pisac, djelo pak potrebuje čovjeka da bi uopće nastalo. Zar o toj povezanosti ne govori dovoljno, za mene iritirajuće, vjekovima ponavljano pitanje: „*Što je pisac svojim djelom želio reći?*“. Naravno da je nešto želio, ali je prilično besramno pripisivati mu naša nagađanja koja mogu i ne moraju biti na tragu njegovih zamisli. Skoro bih zakonski obvezao literate na kratki dodatak djelu, kojim bi zauvijek prekinuli nagađanja oko motiva i svrhe njegove. Jasno, kako se čitatelji međusobno razlikuju, na razne načine doživljavaju umjetnička djela, to bismo tako beskrajno upropastili čaroliju kojom utječu na nas. Rekoh da autor i djelo idu nerazlučivo zajedno, no ipak ću se ponešto korigirati. Tvrdnja vrijedi uglavnom za umjetničke, ali ne i znanstvene radove. Nauka se bavi objektivitetima, za razliku od umjetnosti kojima oni mogu biti polazna točka, ali sasvim izmjenjena literarnom maštom stvaraoaca. Da nije *Einstein* otkrio zakone relativnosti, kad-tad bi to učinio netko drugi. Da nije *Tolstoj* napisao „*Rat i mir*“, ne bi to nitko učinio!

Čitajući djelo pitamo se o motivima i stavovima pisca, pa mada je jasno da likovi nužno ne izražavaju potonje već služe u svrhu svestranog propitivanja piščeva odnosa prema materiji o kojoj piše (u okviru međusobnih interakcija učesnika radnje), jasno je da je psihologija umjetnikova neodvojivo utkana u djelo, ma se on i upinjao tvrditi da je sve samo fikcija. Moguće zaista, sem stvaratelja samog sa vlastitim karakterom i odnosom prema životu utkanim u proizvod! Zašto toliko inzistiranje, nasuprot većini (napose školovanih kritičara, od kojih dobar

dio parazitira na djelima literarnih talenata) koja tvrdi kako umjetnika i djelo treba razdvojiti? Ustrajanje na tome je velikim dijelom i pravdanje pobude da pišem o knjizi (knjigama) koju nisam čitao. Možda prije o tome, zašto to nisam učinio. Kako nisam obrazovani književni kritičar, a maločas sam „srao“ po većini njih, upitat ćete se kako se usuđujem to činiti u kontekstu nečega o čemu pojma nemam? Pa, netko mora, zar ne? Ishodište mojih razmatranja je diskusija s prijateljem o rasapu ljudskih ideala u sudaru sa stvarnošću, i individualnom odnosu spram toga. Od idealizma mora nešto ostati, jer ako ne ostane – čovjek nema više što izgubiti. Nestalo je sve! Naravno, mi korigiramo pristup stvarnosti, shvaćajući kako neke stvari stoje, no ideale ma i kao privremeno potisnute moramo sačuvati. Inače je to predaja, pristupanje „neprijatelju“, pragmatizam do daske (koji ne cijenim, iako je svaki čovjek do izvjesne mjere prilagodljiv, jer bez toga postaje rob svojih psihičkih muka) i izdaja sebe samoga. Pisac ovih redaka ima sličan problem, a poplave ideala koji negdje u njemu i dalje čuče, prisjeća se sa sjetom, ne napuštajući ih. Evo kako se to očituje spram odnosa prema nekim aspektima literature i njenih autora.

Norveški pisac *Knut Hamsun* je bio *nobelovac*, a *Mile Budak* danas od neoustaša hvaljeni pisac. Obojici je zajedničko da su bili fašisti (i *Ezra Pound* kojeg smatraju genijalnim američkim pjesnikom, otvoreno se stavio na stranu *Sila osovine* tijekom *2. svjetskog rata*). Nikad u životu mi nije na pamet palo pročitati ma i jedno njihovo djelo. Čemu me može podučiti čovjek koji je realno fašist, a u literarnoj fikciji „*sere kvake*“? Licemjerju?! Mogu oni biti savršeni literarni virtuozi, ali mene hipokrizija u celofan zamotana apsolutno ne zanima. Jer, uvijek ostaje pitanje: Tko je ustvari čovjek koji se tako jadno ponaša? Možda psihologe to interesira, dok mene moj odgovor zadovoljava. Pa smo, eto, došli do srži ove pisanije.

„Prisjetimo se, čuveni norveški nobelovac *Knut Hamsun*, aktivni podupiratelj nacizma i izdajnika *Quislinga*, stavova kojih se nikada nije odrekao – nesrazmjerno manji štetočinja od *Stepinca* - [osuđen](#) je poslije rata, izvukavši se uslijed nekoliko razloga samo s novčanom kaznom. Zbog svoje slave ovjenčane *Nobelovom nagradom*, time što su ga advokati branili „trajno umanjenom mentalnom sposobnošću“ i zauzimanjem *Molotova* (*sovjetskog ministra inostranih poslova*), čega se *Trygve Lie* – prvi generalni sekretar UN ovako prisjeća:

'Kad je Vold saopštio Molotovu da Hamsuna u Norveškoj tretiraju kao nacistu i nameravaju da mu sude, Molotov je napravio dugu pauzu, očevidno nezadovoljan. Rekao je da treba Hamsunu sačuvati život. 'Pisac koji je napisao „Viktoriju“ i „Pana“ je veliki umetnik i njemu ne treba suditi kao običnom nacisti. Velikom umetniku treba omogućiti da spokojno proživi svoj vek' rekao je Molotov. Tu se u razgovor umešao norveški ministar pravde koji je izgovorio onu svoju čuvenu rečenicu: 'You are too soft, mr. Molotov' (Suviše ste meki, mister Molotov.)'“, (1)

„Lično me stvaralaštvo *Hamsuna*, *Budaka*, *Nikolića* i srodne im literarne bratije nimalo ne zanima, jer fašisti samo duhovno korespondirajućima mogu nesuglasnosti vlastite životne prakse i literarnih stavova utrapiti kao humanizam.“, (2)

Ideje koje nisu sinhronizirane, koherentne s karakterom pisca i njegovom životnom storijom, ne znače mi ništa pozitivno u kontekstu njegova mimoživotnog zauzimanja za njih. Niti njegova djela. Naprosto su neuvjerljiva. Kao da nas *Hitler* naučava humanizmu, dok *Sotona* piše [10](#)

[zapovjedi](#) neprestano ih kršeći. Formalno pak savršenstvo djela mi znači još manje. *Hamsun* vlastitim životom govori više i značajnije negoli njegovo djelo. Etički gledano, autor i djelo moraju biti usklađeni, što vrijedi posebno za literaturu. U znanosti, kao što rekoh, ne mora biti tako, ali naučna otkrića ionako predstavljaju razotkrivanje objektivne stvarnosti, neovisne o karakteru otkrivača. Fizičari *Lenard* i *Stark* (*nobelovci!*) bijahu fašisti i rasisti koji su s tih pozicija napadali *Einsteina*, ljudske ništarije, ali ono što su otkrili je neovisno o njihovom karakteru, time i nužno prihvatljivo. Uostalom, da nisu oni isto bi otkrio netko drugi. Volim stvari dovesti do ekstrema, da se bolje shvate. Naravno, *Hamsun* nije klao (iako je bio kotačić u cijelom sustavu nasilja; zato je bio i suđen, a izdržavanje kazne je izbjegao pozivanjem na psihičke probleme, dakle još jedan dokaz karaktera nesposobnog podnijeti odgovornost za djela kojih se nikada – ni u svojoj autobiografiji – nije zastidio i odrekao), ali recimo ovako: prijepodne kolješ, a poslijepodne pišeš „*besmrtna moralistička*“ djela. Ja to ne prihvaćam, jer me djelo, makar samo implicitno, mora poučiti ne samo dihotomiji autora i djela, uz puko uživanje u larpurlartističkoj formalnoj kompozicijskoj i stilskoj realizaciji. Neki mogu uživati i u realističkom savršenstvu klanja drugog čovjeka, zar ne? Nuklearna gljiva nad *Hiroshimom* ima svoju formalnu ljepotu, jednako kao i prizor rušenja „*njujorških blizanaca*“. Znana je kontroverzna izjava oca eksperimentalne elektronske glazbe *Karlheinz Stockhausena*, koji je uništenje *Svjetskog trgovačkog centra* u *New Yorku* opisao kao „*najveće umjetničko djelo zamislivo za cijeli kozmos*“. Navodno su mediji iz formulacije „*Luciferovo umjetničko djelo*“ izostavili spominjanje *Sotone*; u svakom slučaju, *Luciferovo* ili ne, ostaje divljenje „*ljepotom đavla*“! Fascinacija golom estetikom zbivanja nauštrb zanemarivanja bitnih, etičkih (humanističkih) konotacija događaja, kao i niza uzročno posljedičnih odnosa koji su doveli do njega.

Literarno djelo ne može se čitati neovisno o karakteru pisca, ako ga je pisao čovjek koji životom iznevjerava napisano. A kad se spozna razilaženje života od djela, nužno se pitati: Što je on pravo? Jeli bio iskren u svom životu, ili fikciji koju je tekstom zida? Zašto nije živio dosljedno djelu čijem se umjetničkom dometu divimo? Strava obuzima čovjeka kad vidi kakve hrvatske ništarije vode hrvatsku kulturnu i obrazovnu politiku, po potrebi razdvajajući ili ne - u zavisnosti od političke (kriminalne?) opciju koju preferiraju - djelo od pisca:

„*'Besmrtni velikani' hrvatske književne umjetnosti ustaški ministar Mile Budak, ustaški emigrant Vinko Nikolić, časna sestra Marija Petković Propetoga, Šuškov general Ivan Tolj i drugi njihovog kalibra u školskoj su lektiri i čitankama (sverežimskog autorskog monopolista Ante Bežena) izbacili ili sasvim marginalizirali velike „komunističke“ i pisce nehrvatske krvi Branka Čopića, Miroslava Krležu, Ivana Dončevića, Gustava Krkleca, Ivana Gorana Kovačića, Grigora Viteza, Ratka Zvrku, Vladimira Nazora, Simu Matavulja...*“, (3)

Odvajanjem stila i „*umjetničke*“ vrijednosti djela od (anti)humanizma i karaktera autora, ljudi se dive ispraznoj ljudskosti i inim teorijskim viđenjima pisca, po kojima on sere vlastitim životom. Ni *Karadžić* nije pisao pjesme dok je žario po *Sarajevu* - ajmo ga u antologije, kad smo već *Budaka* ili *Nikolića* u škole. Možda se jednog dana otkrije zagubljeno *Führerovo* „*remek*“ djelo o ljubavi prema *Evi*; moguće ga ponudimo knjigoljupcima, čisto odvojeno od autorova prakticiranja „*ljubavi*“ prema *Židovima*? Što time poručujemo? Da je moralno prihvatljivo pisati jedno a živjeti drugo? U dualizmu razilaženja života i djela, jedino prvi je iskren, u svjetlu kojega

je potonje puka laž! Življenje je praktični način ispoljavanja ljudske biti, za razliku od djela ono je takvo kakvo zaista jeste – nikad opsjena. Ponavljam, zašto *Hamsun* nije živio ono što je pisao? Dok u lektiru ulazi *Vinko Nikolić*, vjerni sluga fašističke paradržave, pisac *ode „Poglavniku“* - na internetu ju je uglavnom nemoguće pronaći cjelovitu, već samo u dijelovima (4, 5, 6):

'Nemam svježa cvieća, niti lovor grane, Da Ti glavu viencem pobjedničkim krasim, Zlata nemam, da Ti kraljsku krunu kujem. Mramora ni bronca ja siromah nemam, Da Te vjekovječim za sve naraštaje. Ja u Tebi štujem svojega vladara, Uvrede na Tebe na svoj obraz primam. I ja Tebe nikad odreći se neću Nasljedniče častni hrvatskih vladara. Zdravo Poglavniče! Zdravo svietli kralju!'', (7),

istovremeno se spočitava *Andriću* da je za *Kraljevine Jugoslavije* bio diplomata u *nacističkoj Njemačkoj* (kao da cijeli svijet nije tamo držao diplomate!). Sve ovo veze nema sa stilskim sposobnostima pisaca, njihovom genijalnošću ili prosječnošću, kao i formalnom kvalitetom djela. Radi se o iskrenosti, istinitosti i vjerodostojnosti djela, a čitatelj se - ne znajući (što i ne mora znati) da je autor jutros silovao maloljetne a poslijepodne raznježeno pisao o roditeljskoj ljubavi prema dječici - ushićeno divi djelu pedofila. Uostalom, što očekivati od, primjerice, dopodnevno ushićenih kršćana, koji poslijepodne jednako ekstatično blate inovjerce, ako već ne učestvuju u njihovu tamanjenju? Na kakvoj, ne samo gastronomskoj, podlozi se ljudi hrane, takvi i izrastu.

Kako se *Hamsun* nije se odrekao svojih ideja niti izrazio kajanje, jasno je da se ne radi o izoliranoj životnoj grešci koju bismo mogli oprostiti (griješiti je ljudski, ali ustrajati na njoj baš i nije; sem toga, postoje i neoprostive „greške“), već prije o čvrstom stavu, koji - moram priznati - cijenim ma koliko perverznan bio, utoliko što s takvim ljudima uvijek znaš na čemu si. Barem dok ne shvatiš kontradikciju života i djela osobe. Više cijenim stamenost *rigidnih ustaša* (ne i njihova djela!) negoli prilagodljivih „*komunjara*“ koji su s prvima sklopili [dil](#); djela prvih su predvidljiva dok s drugima nikad nisi na čisto. Da krajnje pojednostavnim, obrazlažući lični stav i naslov teksta, o tome zašto me neka djela ne privlače na čitanje. Jer mi nemaju što reći. Većina ljudi uopće se ne snalazi u vremenu – naročito onom povijesnom – iz jednostavnog razloga: njihovi praktični životi su prilagodbeno, isključivo vezani za *sadašnjost*, uslijed čega su sposobni, vlastite koristi radi, mijenjati stavove češće negoli prljave gaće. Tko zaboravlja zločine fašista, birajući ih u svoje parlamente, neće li tim prije zaboraviti prijetvornost nekih autora, čitajućih im radove kao upute anđela krijeposti? Pouzdati se u iskrenost takvih autora jednako je vjerovanju stranki koja se pred izbore deklarirala sloganom vjerodostojnosti, ili zakletvama vjernika na etičke standarde svetih knjiga (primjerice, kršćana na [10 božjih zapovjedi](#)), koje većina svakodnevno izdaje sve do jednoga. Oni me svojim djelima ama baš ničemu ne mogu naučiti, da su i sto puta *nobelovci*. Stoga me njihove tvorevine ne zanimaju. To je kao da čitam iz priručnika za lažove. S takvima naprosto ne želim imati posla. Ali, mi upravo njihov životopis biva inspirativan u raščlanjivanju zla, namjesto djela u čiju iskrenost nisam sklon vjerovati.

Nismo etički savršena stvorenja, no to o čemu pričam nije etička rigidnost bez ostavljanja ljudski prihvatljive margine po kojoj se čovjek od čovjeka (kao humano, a ne naprosto biološko biće) razlikuju. Uostalom, svatko ima izbor hoće li čitati ili prenebreći stvaratelje, držati se pouka njihovih života ili s njima nespojivih djela. Može ih opravdati naivnost, upućujući ih na pravi ili krivi put. „*Put prema paklu popločan je dobrim namjerama*“, a naravno da ih one baš i

DIOGEN pro culture magazine & DIOGEN pro art magazine -ISSN 2296-0929; ISSN 2296-0937
Publishers online and owners, Assoc. Prof. Dr & Dr. Honoris Causa Sabahudin Hadžialić and Peter Tase
E-mail: contact_editor@diogenpro.com / WWW: <http://www.diogenpro.com/>

ne moraju voditi k prijestolnici đavla. U svakom slučaju, ljudska je povijest prepuna antagonističkih mudrolija, kojima se može obrazložiti i opravdati svaki čovjekov postupak. „*Daleko je sunce*“, rekao bi *Dobrica Ćosić*, prije no je skrenuo na put vječne tame.

9.5.2018.

PR
DIOGEN pro kultura
<http://www.diogenpro.com>

NEKOPIRATI